

УДК 327

МОДЕРНІЗАЦІЯ І РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В статті розглядаються питання методологічного забезпечення аналізу специфіки процесів модернізації в країнах Південно-Східної Азії. Автор досліджує контекст теорії модернізації на різних етапах її розвитку.

Ключові слова: методологія, модернізація, соціально-економічний розвиток, традиціоналізм, вестернізація, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство, регіоналізм.

Сучасний етап світового розвитку характеризується активізацією інноваційних факторів у забезпеченні економічного зростання. Завдяки використанню інноваційної моделі розвинені країни вже досягли високих параметрів соціально-економічного розвитку, забезпечили собі лідируючі позиції на світових високотехнологічних ринках, що приносять величезний прибуток. Інноваційний розвиток стає орієнтиром і для багатьох країн, що розвиваються, оскільки саме він відкриває шлях якнайшвидшої модернізації та індустріалізації, що в свою чергу, дозволяє скоротити існуючий значний розрив у соціально-економічному та технологічному розвитку групи країн, що розвиваються від розвинених. Активно діють в цьому напрямку і країни Південно-Східної Азії, лідерами серед яких є Сінгапур, Філіппіни і Малайзія, які досягли високих показників у експорті високотехнологічної продукції. Цьому сприяло залучення іноземних інвестицій, які у свою чергу також є базою формуванню сучасних галузей нової економіки і, перш за все, інформаційно-комунікаційного сектору. Важливу роль

**МАКУХА Ю.В.,
аспірант кафедри
регіональних систем
та європейської
інтеграції,
Дипломатична
академія України
при МЗС України**

в розширенні інноваційних процесів в цих країнах надає також інвестиційне та науково-технічне співробітництво в рамках регіонального угруповання АСЕАН, власне нарощування і зміцнення науково-технічного та інноваційного потенціалу [1, с. 2].

Останніми роками інноваційні контури розвитку формуються і в менш розвинених країнах угруповання АСЕАН, до числа яких належить В'єтнам. За рахунок формування сучасних контурів економіки, розширення інтеграційної взаємодії і зміцнення людського потенціалу, В'єтнам намагається забезпечити динамічний розвиток економіки і зайняти гідне місце в світі, охопленому процесом глобалізації. Курс на інноваційний шлях розвитку сьогодні беруть і країни АСЕАН, які є частиною одного з регіонів Східної Азії, що найбільш динамічно розвивається. Причини економічного успіху країн АСЕАН криються в правильній оцінці позитивних переваг відкритої економіки, усвідомленні вигод від можливості включення в міжнародний поділ праці, і також в активному залученні прямих іноземних інвестицій, які відкривають можливість отримувати не тільки величезні фінансові кошти, а й сучасні технології, обладнання, навички управління і знання, необхідні для переходу на інноваційний шлях розвитку. При цьому країни АСЕАН успішно використовують свої природні переваги: працьовитість і дисциплінованість населення, дешеву робочу силу, багаті природні ресурси, вигідне географічне положення. На сьогодні угруповання АСЕАН розглядається у якості найпривабливішого регіону для здійснення інвестицій, вони посідають перше місце за обсягом залучених прямих іноземних інвестицій, при цьому п'ять країн-членів лідирують серед двадцяти основних реципієнтів світу [2, с. 3-4].

У країнах АСЕАН курс на інноваційний розвиток реалізується через вироблення державної інноваційної політики. Вихідним пунктом слугує чітке усвідомлення цілей, яке знаходить відображення в державних програмах. При цьому реалізація програм здійснюється як за рахунок державних коштів, так і на основі використання інструментів частого та державного партнерства, яке грає істотну роль в переході до економіки знань. Отже, важливе значення в країнах АСЕАН приділяється формуванню інноваційного потенціалу. В цьому напрямку країни АСЕАН постійно нарощують обсяги фінансування науки та інновацій. Підвищилася увага до підготовки кадрів, яка включає в себе перенавчання та підвищення кваліфікації пра-

цівників, дистанційне навчання, стимулюванню розвитку освіти та промисловості. З метою підвищення якості освіти країни АСЕАН постійно нарощують витрати на освіту. В останні роки зростає і неухильно зростає їх частка у ВВП і вона навіть перевищує показники Японії, Республіки Корея і Китайської народної республіки. Крім того, велика увага стала приділятися формуванню інноваційної інфраструктури, яка має на меті створення спеціалізованих зон експортного виробництва, зон вільної торгівлі, промислових зон та технопарків [3, с. 125].

В основу розгортання цих процесів було покладено теорію модернізації, яка стала згодом перетворилася на базову.

Сучасні трактування модернізації спираються на мейнстрим – теорію модернізації, сформульовану у 1950-х роках в США. Ця концепція, покликана дати відповідь на питання про необхідність переходу від «відсталості» до «сучасності», була специфічним продуктом епохи, що настала після Другої світової війни. Побудована на численних спрощеннях, теорія модернізації трактує історичний процес як однолінійний і безальтернативний, як перехід від традиційного суспільства до індустріального. В її основі – інтерпретація Т. Парсонсом поглядів М. Вебера щодо універсальності капіталізму західного зразка та невідворотності прийняття ідеї вестернізації усіма країнами світу. ет: «Відносно модернізації – пише К. Калхун, – дуже важливо зрозуміти, що це – американська теорія, яка була сформульована саме після перемоги у Другій світовій війні. Це був проект американської ліберально-центристської інтелігенції. Ідея полягала в тому, що теорія модернізації повинна поширитися з Америки ...; вона повинна бути сприйнята в інших країнах. ... Центральним агентством з розробки теорії модернізації була Рада з соціальних наук. «Вона відобразила прагнення США інтелектуально підпорядкувати собі країни «третього світу», що звільнилися від прямої колоніальної залежності, і по можливості включити в сферу свого ідейного впливу соціалістичні країни на чолі з Радянським Союзом ... «Парсонс і Шилз – ... два самих відомих засновника цієї школи, які служили під час війни в розвідці і в аналітичних відділах після війни ..., замислилися над тим, як після війни з перемогою Сполучених Штатів міць американської держави повинна бути перетворена в перманентне панування» [4].

Концепція Парсонса і Шилза зводилася до наступного: є традиційні країни з усталеною сто-

літтями ієрархією рангів та статусів, і є більш динамічні демократичні країни. Традиціоналізм перешкоджає економічним і соціальним змінам, а демократичний устрій сприяє прогресу. Тому традиційні країни відстають у своєму розвитку, вони залишились в Середніх віках, в минулому, а демократичні розвинені країни визначають обличчя сучасності. Місія США та інших розвинутих країн полягає в тому, щоб привести відсталі традиційні країни в сучасність. І ця теорія претендувала на роль основоположної концепції модернізації.

Поширення теорії модернізації на кінець 1950-1960-х років, коли були опубліковані монографічні праці Д. Лернера, Н. Смелзера, Е. Хагена, М. Леві, Д. Аптера та ін., які заклали основу класичної теорії модернізації. Вони вважали, що соціальні та економічні зміни є однолінійними, і тому менш розвинені країни повинні пройти той самий шлях, яким ідуть більш розвинені країни. Вони стверджували, що зміни є незворотними і неминуче ведуть процес розвитку до певного фіналу - модернізації. З їхньої точки зору, світовий економічний простір повинен стати уніфікованим за західним зразком, що сприятиме просуванню демократичних цінностей, ... що модернізація принесе загальне поліпшення соціального життя і умов людського існування». Щоправда, у 1964 р. Ш. Айзенштадт (Ізраїль) поставив під сумнів ефективність вестернізації, як прогресивної основи сучасності. Він звертав увагу на те, що, якщо порівняти західноєвропейський і американський варіант капіталізму, то можна знайти досить серйозні відмінності, наприклад, європейська сучасність не зовсім така, як американська. І так само, як Захід створив для себе західну сучасність, ісламський світ створює собі ісламську. Так було сформовано уявлення про «множинність сучасностей», «множинний модерн», що, звичайно, ставило під сумнів лідерство США в сучасному світі.

Його підтримали латиноамериканісти, зокрема, Р. Пребіш, економіст з латиноамериканського центру ООН, ліворадикальний економіст А.Г. Франк, соціолог і майбутній президент Бразилії Ф.Е.Кардозо; а також Т. Д. Сантус, Р. Ставенхаген, О. Ф. Борда, Е. Т. Рівас, М. Каплан і інші. У своїх публікаціях вони доводили, що теорія модернізації не здатна вивести країни «третього світу» з відсталості. Зокрема країни Латинської Америки, не дивлячись на те що вони наповнили свої інститути американськими радниками і отримали колосальні інвестиції зі США, опинилися в пастці

відсталості. Головна причина відсталості – залежність латиноамериканської економіки від економіки США. Економічно та інтелектуально країни в принципі не можуть стати передовими державами.

Крім того, рішучій критиці теорію модернізації піддали дослідники і шанувальники М. Вебера. На їхню думку, Т. Парсонс спотворив вчення великого німецького соціолога і економіста – Вебер ніколи не опускався до примітивної дихотомії «традиціоналізм-сучасність». Він розумів багатомірність і багаторівневність історичного процесу, і відзначаючи ефективність протестантизму для європейського простору, ніколи не пропагував його у якості базової теорії розвитку і модернізації інших цивілізацій. Тому його не можна вважати попередником і тим більше основоположником ліберальної теорії модернізації. Захід міг претендувати на лідерство, головним чином, в більшій частині країн «третього світу», які потребували прямої економічної допомоги. Тому він без проблем міг нав'язувати їм свою «сучасність». Але існували інші країни – Латинської Америки, Азії, які притримувались власної теорії сучасності, і мали свій погляд на шляхи побудови індустріального суспільства, який заперечував універсальність західної моделі. Тому потрібна була додаткова теорія, здатна пояснити переваги вестернізованої моделі модернізації, і такою теорією стала теорія «відкритого суспільства» К. Поппера, який засуджував «невестернізовані» світи за недемократичність і автаркію. Але і в готових до ліберальної модернізації суспільствах Сходу, Африки і Латинської Америки спроби їх модернізувати на ліберальних засадах не привели до позитивних змін – не вдалося перемогти злидні у відсталих країнах, більш того, їх масштаби навіть збільшилися, розшарування суспільств поглиблювалось, не зникли, а навіть посилювалися авторитарні і диктаторські режими, звичайним явищем стали війни, виникли нові форми релігійного фундаменталізму і націоналізму.

Висновки, які зробили і досі роблять автори – противники абсолютизації результативності ліберальної уніфікації усіх суспільств і поділу їх на інноваційні (успішні, модерні) і традиційні (другорядні, недорозвинені) – зводяться до наступного: будь який економічний чи інституційний чинник у так званому традиційному суспільстві здатен за умови раціонального використання бути локомотивом соціального прогресу. Найпоказовішим серед прикладів є досвід модернізації низки країн Південно-Східної Азії, які не відмовляючись від

своїї ідентичності та суверенності, змогли асимілювати кращі сторони ліберальної модернізації.

Зважаючи на неоднозначність зазначеного концептуального підходу у його розвиток було зроблено важливий внесок британським вченим Е. Гіденсом, який в контексті теорії соціальної модернізації зробив певні доповнення. Він розробив теорію рефлексивної модернізації посттрадиційного суспільства. Гіденс поставив перед собою мету доопрацювати теорію суспільства та переглянути точку зору на модернізацію, що склалась, і уточнив значення категорії «сучасність». Він піддав критиці існуючі концепції та одночасно зробив спробу сформулювати нові підходи до пояснення тих змін, які відбуваються в світі. Провівши ретельний критичний аналіз, він на початку 1980-х років сформулював теорію структуризації і ввів поняття «рефлексивної модернізації». Починаючи з кінця 1980-х років Гіденс намагається застосувати розроблену їм теорію до практичного дослідження змін, що відбуваються, зосередившись на понятті «вибір», що робиться людиною і суспільством у світі «штучної невизначеності» і інформаційних потоків. На переконання вченого сучасне світове співтовариство живе в епоху «радикальної модернізації», яка характеризується масштабним проявом особливостей, властивих сучасному суспільству. Він стверджує: «Хоча зазвичай припускають, що ми тільки вступаємо в нову епоху інформації, насправді сучасне суспільство було «інформаційним» з самого свого початку» [5]. Гіденс приходить до висновку, що особливе значення, яке приписується інформації, вона мала вже у далекому минулому, а те, що сьогодні інформація набула ще більшу цінність, не привід, щоб говорити про злам однієї системи та виникненні нової, на чому наполягав інший відомий соціолог Д. Бел, який ввів поняття постіндустріального суспільства. Іншими словами, Е. Гіденс вважає, що в сучасному суспільстві відбулась «інформаціоналізація» соціальних зв'язків, але це не означає, що ми наближаємось до нового «інформаційного суспільства». В цілому Е. Гіденс вважає себе продовжувачем справи класичних теоретиків суспільства, насамперед К. Маркса, Е. Дюркгейма та М. Вебера. Він намагається пояснити сукупність змін, що відбулися усередині XVII ст. і які зазвичай називають переходом до нових часів: на місці «традиційного» суспільства природно, об'єктивно виникає нове суспільство з наявним фабричним виробництвом, бюрократією, урбанізацією, наукою, новим став-

ленням до природи, тобто з багатьма новаціями у громадських інститутах та громадських стосунках, які зараз називаються суспільною модернізацією. Е. Гіденс зокрема стверджує, що у «посттрадиційному» суспільстві, у якому все піддається сумніву, а то й зовсім відкидається, модернізація суспільства – це фактично збільшення можливостей вибору для його членів, але вона ж потребує підвищення рефлексивності на кожному рівні організації суспільства. Під ростом рефлексивності Е. Гіденс розуміє детальніше відстеження ситуації (що полягає в зборі інформації), яке дозволяє люду накопичити знання, необхідні для того, щоб зробити вибір [6]. Це стосується і суспільств, які прийнято вважати традиційними, які роблять свій вибір на основі поінформованості про відповідність нових форм їх ментальності і про наслідки, які супроводжуватимуть даний вибір, причому інколи всупереч нав'язуванім їм соціальним і економічним формам і інститутам.

Щодо практичного втілення теорії модернізації, можна з упевненістю стверджувати: успішні країни Південно-Східної Азії йшли саме таким шляхом. Для них модернізація була пов'язана з вибором адекватних форм.

Сучасний стан соціально-економічного життя в цих країнах свідчить, що внаслідок прискореного економічного розвитку та інтеграції, неоіндустріальної модернізації і лібералізації торгівлі відбувається переміщення центру ділової активності в країни ПСА, на який вже зараз припадає близько третини світового промислового виробництва та світової торгівлі. Для більш глибокого розуміння процесів соціальної модернізації, в теоретико-методологічному контексті, необхідно розуміти й сутність таких понять, як «регіоналізм» та «новий регіоналізм».

Поняття «регіоналізм» стосовно Південно-Східної Азії включало в себе прагнення до нейтралітету під час «холодної війни» і бажання уникнути можливості бути залученими до активних дій основних ворогуючих сторін. Серед зовнішніх чинників, які в майбутньому вплинули на азіяський регіоналізм, дослідники відзначають появу регіональних блоків, зокрема, Європейського Союзу. Особливою рисою азіяського регіоналізму була багатовекторність, яка сприяла виникненню почуття регіону і регіональної співдружності. Втім, як зазначають авторитетні фахівці, «регіональна економічна інтеграція є відносно новим явищем для модерної Азії» [7, с. 279].

Російські дослідники В. Міхеєв, О. Рогожин, Д. Мосяков у концепціях азійського регіоналізму, що з'явилися в кінці 90-х років під впливом азійської фінансової кризи, виділяють три основні підходи. Перший розглядає загальноазійську економічну і фінансову інтеграцію як альтернативу американському і західноєвропейському домінуванню на світових і азійських ринках. Дійсно, надмірна залежність азійських економік від американського долара, підштовхнули прихильників «азіатизації Азії», в основному з країн Південно-Східної Азії, до розробки різних концепцій створення єдиної азійської валюти і єдиного азійського ринку. Другий підхід, який підтримується японськими економістами, також розглядає азійсько-тихоокеанську економіку як єдиний економічний і фінансовий простір, але який не протиставиться північноамериканській або західноєвропейській інтеграції.

Цей підхід тлумачить азійську інтеграцію, як альтернативу ЄС і НАФТА, що дозволяє в перспективі перейти до єдиного світового ринку. Дослідники вважають, що перший крок на шляху реалізації цієї моделі азійського регіоналізму – це пропозиція Токіо створити АВФ, як регіонального аналога МВФ. Третій підхід виходить з поетапного розвитку азійської економічної інтеграції на субрегіональному рівні. До останньої фінансової кризи керівники АСЕАН бачили саме свою організацію як першопрохідця азійського регіоналізму [8, с. 68].

Проте, азійська фінансова криза, що підірвала економіку країн Південно-Східної Азії, заважає країнам АСЕАН стати регіональним епіцентром економічної інтеграції. З другого боку, спостерігається рух до покращення інтеграційної співпраці в Північно-Східній Азії. Стрижнем створення азійського північно-східного ринку реально може стати японо-південнокорейська економічна взаємодія. Важливий імпульс економічному зближенню Сеула і Токіо був даний в 1999 р., коли обидві сторони домовилися забути старі історичні образи і зосередитися на проблемах сьогодення і завтрашнього дня. Характерно, що і Китай проявляє інтерес до такого роду співпраці, відкрито претендуючи на роль її інтелектуального лідера [9, с. 68].

На практиці східноазійський регіоналізм стикається сьогодні з двома дилемами. По-перше, як правильно об'єднати інтеграційні внутрішньорегіональні зв'язки з традиційною життєво важливою співпрацею із США; по-друге – як забезпечити безболісне поєднання самоідентифікації азійських

націй з визнанням провідної ролі Японії та Китаю у розвитку азійського регіоналізму. В кінці ХХ ст. спроби універсалізації глобальної спільноти в неоднорідному соціальному просторі стали супроводжуватися посиленням тенденції до регіоналізації. Це сприяло підвищенню інтересу до геополітичних та геоекономічних концепцій «великих просторів», зокрема, в азійському регіоні. Для багатьох стало очевидним, що успішний поступовий перехід країн Азії до ринкових відносин і відкритої економіки можливий на основі державного контролю реформ, створення регіональних митних та інших союзів.

На думку експертів і науковців, в середньо - і довгостроковій перспективі азійський регіоналізм розвиватиметься за чотирма основними напрямками. Перший – розвиток і інституалізація АТЕС. Ключовим тут постає питання чи зможе АТЕС взяти на себе роль міжнародного регіонального інституту, який здатний привести регіон до азійського варіанту Євросоюзу, і якщо так, то коли? Другий – розвиток інтеграції в рамках вже існуючих субрегіональних об'єднань АСЕАН і Австралійсько-новозеландський економічний союз. Головна дилема для АСЕАН постає в тому, чи зможе дане угруповання самостійно, без чітко вираженого лідера, стати дієспроможною єдиною субрегіональною економікою. Третій – становлення єдиної економіки в північно-східній Азії за участю Японії, Південної Кореї та Китаю, та його наступне об'єднання з асеановським угрупованням (про що уперше йшла мова на саміті АСЕАН+3 в Манілі в листопаді 1999 р. й що на наступному саміті цих країн в Сінгапурі в 2000 р. втілилось в ідею створення єдиної зони вільної торгівлі в Південно-Східній та Північно-Східній Азії). Четвертий – реалізація різноманітних концепцій, так чи інакше пов'язаних з розвитком економічної інтеграції в АТР, контролем над товарами і фінансовими потоками, що не потрапили до трьох вищезгаданих напрямів розвитку азійського регіоналізму.

Стимулювання регіонального співробітництва в Азії допомагає шукати вихід з «нульової ситуації» і затвердити нову концепцію співпраці і спільного виграшу. В епоху постійного поглиблення економічної глобалізації і регіональної інтеграції, укріплення регіонального співробітництва і здійснення всебічного розвитку – уявляють собою неминучий вибір для всіх азійських країн. Саме для посилення регіональної співпраці тут створюються форуми й організаційні механізми діалогу між

державами, що сприяє укріпленню довіри й посиленню координації і взаємодії.

Слід зазначити, що розвиток економіки в країнах ПСА доволі нерівномірний, а процес їх участі в регіональному співробітництві не синхронізований. Найменш розвинутими країнами в ПСА є Камбоджа, Лаос і М'янма. Країнами, що розвиваються, середнього рівня є В'єтнам, Індонезія, Філіппіни. Нові індустріальні країни (НІК) – Малайзія, Таїланд. Особливий статус притаманний Сінгапуру, який за більшістю параметрів може вважатися розвиненою індустріальною країною, і Брунею, який за рівнем прибутку на душу населення входить у першу десятку країн світу. Ось чому поступове підвищення рівня регіональної взаємодії на основі принципів добровільності, рівноправ'я і взаємної вигоди є головним орієнтиром розвитку.

У концептуальному плані і, що важливо, не без допомоги не азійських аналітичних центрів і рекомендацій авторитетних організацій були розроблені три принципових напрями регіональної інтеграції на базі і в рамках АСЕАН:

– ринкове - перевага надається руху до зони вільної торгівлі через поступове зниження тарифів у взаємній торгівлі, щоб у підсумку, згідно з теорією порівняних переваг, і для найбільш ефективного використання ресурсів, забезпечити повну свободу розміщення виробництва в одній з країн АСЕАН. Такої схеми більш-менш дотримувався Сінгапур;

– ринково-інституційне - поєднання вибіркової лібералізації торгівлі з використанням деяких форм міждержавного регулювання. Цей шлях відстоювався прибічниками цілеспрямованої індустріалізації, що регулюється. Даний напрямок був розроблений в Індонезії, яка вважає, що інтеграційному процесу має передувати індустріалізація всіх її членів;

– прибічники третього напрямку пропонують реалізацію окремих проектів регіонального масштабу і виступають проти комплексних схем господарювання.

Таким чином, у регіоні немає поки що спільних теоретичних підходів до втілення інтеграції, що, в свою чергу, не сприяє реалізації довгострокових планів розвитку. Взагалі регіоналізм як концепція і процес у форматі АСЕАН достатньо не опрацьований з позицій основних наукових парадигм у теорії міжнародних відносин. Про це пишуть відомі американські теоретики, які зазначають, що «реалістична парадигма та її варіанти не довели

кореляцію інтеграційного чинника та підвищення ефективності співробітництва в рамках організаційних структур в АТР» [10, с. 107-108].

Економічна регіоналізація стала характерною рисою світового розвитку, і при цьому регіоналізація перестала бути територіально обмеженою за змістом та наслідками. У дійсності вона переростає в глокалізацію, що, як зазначають російські дослідники, призводить до поступового перетворення світового простору на єдину зону, в якій вільно циркулюють потоки капіталів, товарів, послуг та ідей [11, с. 267].

Український вчений В. Є. Новицький вважає, що регіоналізація, з одного боку, є формою глобалізації, оскільки сприяє скасування обмежень торгівлі та іншим формам міжнародної економічної діяльності, а з другого – вона певною мірою суперечить їй, оскільки створює нові кордони та обмеження на рух товарів, грошово-капітальних ресурсів та робочої сили, запроваджує особливі обмежувальні режими стосовно країн, які не беруть участі в тих або інших інтеграційних проектах. Початкові етапи регіоналізації пов'язані із взаємним наданням національних режимів торгівлі та запровадженням спеціальних режимів взаємної торгівлі між країнами, які входять до блокових структур. Ці заходи знижують бар'єри торгівлі та можуть використовуватись як інструменти уніфікації та повної лібералізації співробітництва [12, с. 61].

Якщо регіоналізм передбачає існування стратегії регіональних еліт, що спрямовується на такий перерозподіл, то регіоналізація констатує і аналізує реальний процес перерозподілу. Інакше кажучи, регіоналізм необов'язково приводить до регіоналізації. Регіоналізм і регіоналізація – це антоніми централізму, централізації, уніфікації. Перевагами регіоналізації з точки зору підтримки демократичного процесу виступають:

– розширення можливостей для регіонального експерименту, а це важливим аспектом реформування суспільства;

– суттєвий об'єм повноважень регіонів дозволяє їм дистанціюватись від центра за необхідністю;

– політичний регіоналізм сприяє скороченню дистанції між регіональною політичною елітою і громадянами, тим самим надає останнім додаткові канали для участі в політичному житті. В якості основних чинників регіоналізації держав-націй можна виокремити наступні:

– регіоналізація як спроба модернізації політичних систем, яка завжди спирається на особливі на-

ціональні традиції; спроба надати регіонам більше широке поле для маневрування, тобто самостійного росту, внутрішнього розвитку та залучення зовнішніх ресурсів перед обличчям глобалізації;

– як спроба виживання сучасних держав-націй в силу ускладнених соціально-економічних, екологічних проблем;

– як відображення культурно-історичних проблем, розширення політичних прав регіонів;

– як результат поглиблення інтеграційних процесів та їх проникнення в компетенції регіонів [13, с. 41].

Отже, як бачимо, на цей час активно здійснюється науковий пошук змісту поняття регіоналізації як категорії регіоналістики та одного із напрямків регіональної політики, концептуальні основи якої мають відповідати сучасному глобалізаційному (постіндустріальному) етапу розвитку суспільства. Однак поки що створення всеохоплюючих концепцій, які дають цілісну картину наслідків взаємопов'язаних процесів глобалізації та регіоналізації, належить до справ майбутнього [14].

Згідно з деякими футуристичними оцінками, майбутнє світу визначатимуть не сучасні глобалізаційні тенденції (у вузькому інтеграційному, лібералізаційному контексті), а саме – регіоналізм, який призведе до того, що весь світ постане поділеним на кілька потужних регіональних утворень. Означені утворення виникають на базі спільних інтересів та вже існуючих ринкових інститутів країн, які належать не тільки до Західної та Центральної Європи, але й до Північної Америки та Азійсько-Тихоокеанського регіону.

В середньому – і довгостроковій перспективі азійський регіоналізм розвиватиметься за чотири основними напрямками. Перший – розвиток і інституалізація АТЕС. Ключовим тут постає питання чи зможе АТЕС взяти на себе роль міжнародного регіонального інституту, який здатний привести регіон до азійського варіанту Євросоюзу, і якщо так, то коли? Другий – розвиток інтеграції в рамках вже існуючих субрегіональних об'єднань АСЕАН і Австралійсько-новозеландський економічний союз. Головна дилема для АСЕАН постає в тому, чи зможе дане угруповання самостійно, без чітко вираженого лідера, стати дієспроможною єдиною субрегіональною економікою. Третій – становлення єдиної економіки в північно-східній Азії за участю Японії, Південної Кореї та Китаю, та його наступне об'єднання з асеановським угрупованням (про що уперше йшла мова на саміті АСЕАН+3 в Ма-

нілі в листопаді 1999 р. й що на наступному саміті цих країн в Сінгапурі в 2000 р. втілювалось в ідею створення єдиної зони вільної торгівлі в Південно-Східній та Північно-Східній Азії). Четвертий – реалізація різноманітних концепцій, так чи інакше пов'язаних з розвитком економічної інтеграції в АТР, контролем над товарними і фінансовими потоками, що не потрапили до трьох вищезгаданих напрямів розвитку азійського регіоналізму.

Економічна регіоналізація стала характерною рисою світового розвитку, і при цьому регіоналізація перестала бути територіально обмеженою за змістом та наслідками. В цьому контексті варто зазначити, що не всі дослідники вважають що регіоналізація носить позитивний характер. Скептики вважають, що історії «регіональних успіхів» є скоріше винятками, ніж правилом, яке постає в тому, що релігійні політичні інститути не дуже сприяють укріпленню місцевої демократії, посилюються міжрегіональні диспаритети, регіоналізація скоріше необхідна елітам, ніж місцевому населенню. У підходах до аналізу цих двох процесів (глобалізації та регіоналізації) немає єдності. Одні вважають регіоналізацію складовою частиною глобалізації, інші – альтернативою.

Необхідно відзначити те, що саме АСЕАН опинилася в центрі регіональної виробничої кооперації, мало своє пояснення: в Потсдамській системі відносин дуже неоднозначно могли б бути зустрінуті аналогічні проекти з центром як в Японії (головному союзникові США), так і в комуністичному Китаї. Тому в результаті держави Південно-Східної Азії виявилися «найголовнішими ... бенефіціантами холодної війни». Головна перевага регіону на той період полягала в тому, що він міг експортувати в держави Західної Європи та Північної Америки конкурентоспроможні промислові товари. Однак після укладення договору НАФТА цю нішу зайняли мексиканські виробники. Це стало приводом для перегляду позицій Асоціації на зовнішньополітичній арені, а також вказало на суттєві витрати внутрішніх модернізаційних курсів: «цей перший з часів індустріальної революції великий і дійсно успішний регіон почав об'єднуватися у взаємозалежні спільноти». Проте, принцип прагматизму абсолютизував економічну складову, і стало зрозуміло, що АСЕАН «шукає способи отримати вигоди від європейського стилю інтеграції, уникаючи при цьому відповідних зобов'язань». Витрати економізму в регіональному співробітництві позначилися в тому, що трапилося

в 1997-1998 роках - фінансової кризи, яка багато в чому виявилася непередбачуваною не тільки для політичної та економічної еліти, але і для наукової громадськості [15, с.76].

Наразі вважаємо за необхідне порівняти економічний потенціал країн АСЕАН. В умовах процесу глобалізації, що набирає силу зовнішньоекономічна політика як окремих країн Південно-Східної Азії, так і Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) в цілому, вимагає певного оновлення, приведення її у відповідність з новими викликами і мінливими правилами і нормами. При цьому кожен уряд країн-членів АСЕАН з різним ступенем ефективності прагне проводити модернізацію зовнішньополітичного курсу з урахуванням довгострокових перспектив розвитку економіки [16, с.173].

Глобалізація веде до нової фрагментації всередині самих соціумів, що породжує нові та загострює застарілі конфлікти. Активізуються прояви екстремізму, етнічного та релігійного сепаратизму. В основі цих явищ – таж сама величезна соціальна диференціація, вузькість демократії, обмеження прав людини, зловживання влади, високий ступень корупції, відсутність толерантності та солідарності поміж народами держав-членів АСЕАН та всередині їх кордонів. Як зазначає авторитетний російський дослідник А. Воронін, «їх лідери та політичні еліти багато років намагаються здійснити модернізацію без їх «вестернізації» [17, с. 141].

Стримуючи та обмежуючи по мірі можливостей культурну експансію західних країн, насамперед США, вони одночасно шукають інші ефективні засоби самозахисту, прибігаючи з цією метою до використання регіоналізму, в якому, як і в економіці, бачать насамперед засіб самозбереження. В ньому вони бачать ефективні ідеологію та механізми відповіді на виклики та загрози глобалізації. Активізація різнобічного та багаторівневого співробітництва та взаємодопомоги в соціально-куль-

турній сфері є найважливішим засобом виживання національних культур країн АСЕАН.

Отже, ми прийшли до висновку, що формування моделі механізму дії в рамках наукової категорії «соціальна модернізація» виявило її неоднозначне трактування. Модернізація визначається щонайменше трьома, чи не в рівній мірі поширеними серед соціологів, способами – історично, аналітично і релятивістські. Визнаючи велику наукову цінність кожної з цих дефініцій, вважаємо що релятивістська інтерпретація модернізації дозволяє найбільш повно і глибоко виявити механізм взаємозв'язків даного феномена з якістю життя населення. Суть релятивістського підходу до визначення модернізації полягає в тлумаченні її як процесу інновацій в моральних, етичних, технологічних і соціальних установках, змістом яких виступає прагнення до поліпшення умов людського існування. В релятивістському сенсі модернізація означає цілеспрямовану діяльність, здійснювану елітою або більшістю суспільства для того, щоб перевершити сучасні стандарти життя в найширшому її розумінні [18, с.163].

Таким чином, в рамках парадигми модернізації було розроблено безліч теоретико-методологічних і дисциплінарних підходів, концепцій та теорій. Всі вони мали на меті зрозуміти та надати об'єктивну картину, що стосується різних аспектів розвитку та модернізації суспільств, в першу чергу в країнах Південно-Східної Азії. Поруч з цим, одним із головних завдань теоретиків суспільної модернізації виявилось намагання охарактеризувати деякі теоретико-методологічні моделі в формі абстрактних уявлень відносин між соціальними спільнотами та націями країн ПСА в умовах глобалізації та регіоналізації, виявити основні проблеми суспільної модернізації. Подібний авторський підхід дозволяє більш повно висвітлити еволюцію парадигми модернізації та окреслити можливі перспективи її подальшого розвитку.

ПОСИЛАННЯ:

1. Фам То Нга. Теория и практика перехода на инновационно-ориентированную модель развития экономики в странах Восточной и Юго-Восточной Азии : автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.14 / Фам То Нга ; [Место защиты : Ин-т экономики РАН]. – Москва, 2008.
2. Там само.
3. Фам То Нга. Теория и практика перехода на инновационно-ориентированную модель развития экономики в странах Восточной и Юго-Восточной Азии : диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.14 / Фам То Нга ; [Место защиты : Ин-т экономики РАН]. – Москва, 2008. – 142 с.
4. Калхун К. Теории модернизации и глобализации: кто и зачем их придумывал?: Лекция – 17 января 2006 г. – <http://lib2.znate.ru/docs/index-345690.html>

5. Giddens A. A Runaway World : How Globalization is Reshaping our Lives / A. Giddens. – New York : Routledge. – 128 p.
6. Уэбстер Фрэнк. Теория информационного общества : Пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхина / Под ред. Е. Л. Варгановой. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
7. Plummer M. ASEAN and Institutional Nesting in the Asia-Pacific : Leading From Behind in APEC / Asia-Pacific Crossroads. – Regime Creation and the Future of APEC / Ed. by V. Aggraval and Ch. Morrison. – N.Y. : St. Martin's Press, 1998. – 542 p.
8. Восток / Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений / Под. ред. А.Д. Воскресенского. – М. : МГИМО, 2002. – 528 с.
9. Johnston A. The ASEAN Way and International Relations Theory / International Relations Theory and the Asia-Pacific / Ed. by J. Ikenberry and M. Mastanduno. – N.Y. : Columbia University Press, 2003. – P. 107-108.
10. Бусыгина И. М. Политическая регионалистика. – М. : Московский государственный институт международных отношений (Университет); «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 279 с.
11. Новицкий В. Интеграція як інструмент сучасного розвитку та геополітики / В. Новицький // Політика і час. – 2003. – № 11. – С. 58-67.
12. Там само, с.74.
13. Бусыгина И. М. Политическая регионалистика. – М. : Московский государственный институт международных отношений (Университет); «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 279 с.
14. Константинов В.Ю. Регіоналізм та регіоналізація в міжнародних відносинах. Монографія / В. Ю. Константинов. – Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 200 с.
15. Сумский В. АСЕАН и Восточная Азия / Восточная Азия : Между регионализмом и глобализмом / Отв. ред. Г. И. Чуфрин ; Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – М. : Наука, 2004. – 282 с.
16. Там само.
17. Воронин А. С. Социально-культурное сообщество АСЕАН: единство в многообразии / А. С. Воронин // АСЕАН в начале XXI века. Актуальные проблемы и перспективы / Л. Е. Васильев [и др.]. – М. : ИД «ФОРУМ», 2010. – с.140-164.
18. Клинцева Наталья Николаевна. Социальная модернизация как фактор оптимизации качества жизни населения : диссертация ... кандидата социологических наук : 22.00.04. – Казань, 2003. – 193 с.

Makukha Y. Theoretical and methodological principles of research of social modernization in South-East Asia / Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

In the article the issues of methodological basis for analysis of specifics of the modernization processes in the countries of South-East Asia have been considered. The author provided analysis of the context of modernization theory during different stages of its development.

Keywords: methodology, modernity, socioeconomical development, traditionalism, westernization, sustainable development, post-industrialism, regionalism.

Макуха Ю.В. Модернизация и регионализация в Юго-Восточной Азии: методологический аспект / Дипломатическая академия Украины при МИД Украины

В статье проанализированы источники формирования методологической базы исследования общих и специфических тенденций процессов социально-экономической модернизации в странах Юго-Восточной Азии. Автор прослеживает эволюцию научных школ, дает оценку существующим теориям модернизации и формулирует общую парадигму модернизации исходя из существующих теоретических посылов.

Ключевые слова: методология, модернизация, социально-экономическое развитие, вестернизация, солидаризм, парламентская демократия, авторитаризм, регионализм, коррупция, национализм.

Стаття надійшла до редакції: 01.02.2017

Рекомендовано до друку: 28.02.2017